

LA INFLUÈNCIA DE FACTORS HISTÒRICS EXÒGENS EN LA SITUACIÓ ACTUAL DEL CATALÀ DINS LA SOCIETAT

Jordi CARBONELL

La situació actual del català dins la societat no és únicament el resultat d'una dinàmica social endògena, sinó també, i en un grau molt elevat, el resultat de factors exògens.

El català era la llengua dels comtes de Barcelona, que havien estat independents de l'Imperi Carolingi des del segle X, i van esdevenir reis d'Aragó en el segle XII. Durant el segle XIII, a través de la conquesta i colonització dels regnes moros de Mallorca i València, l'àrea catalanoparlant va assolir aproximadament la seva superfície actual (més de 60.000 kilòmetres quadrats, amb una població, el 1970, d'uns nou milions).

Llengua literària des del segle XII, llengua filosòfica i científica des del segle XIII, el català esdevingué una llengua altament estandarditzada, sobre la qual la Cancelleria Reial tenia una forta influència unificadora. No era tan sols la llengua en què els reis i altres membres de la societat escrivien les seves obres literàries, sinó també la llengua normal d'un estat federal modern i ben organitzat: aquest últim és un fet endògen essencial sobre el qual cal insistir per tal de tenir un punt de partida clar, posat que aquesta situació va durar fins a primeries del segle XVIII (al principi, sota reis independents que residien principalment al país; des de 1516, sota reis forasters que residien principalment a l'estranger).

El canvi de dinastia (primer Habsburg: Carles I, 1516) també va produir un desplaçament de les fonts de poder social. El suport social dels reis independents havia estat l'aristocràcia i, sobretot, la burgesia comercial catalanes, mentre que els Habsburg van cercar el seu suport social entre l'aristocràcia del regne de Castella, que tenia una força econòmica i demogràfica més gran. Així, els Països Catalans van esdevenir una part de

l'Imperi dels Habsburg castellans, encara que les seves estructures polítiques, econòmiques i altres, continuaven tan independents i estrangeres respecte al regne de Castella com podien ser les de Portugal (1580-1668), Flandes o els territoris italians. Al mateix temps la influència exògena, social i lingüística, actuava sobre les classes dirigents catalanes, especialment l'aristocràcia. D'una banda, aquesta sentia l'atracció d'una cort reial resident a l'estranger, i de l'altra, necessitava recolzar en el poder del rei a causa de la seva feblesa interna davant els grups socials més progressius que pugnaven dins la societat catalana. Tanmateix, aquestes influències exògenes —que van provocar fortes reaccions endògenes— afectaven únicament una part molt petita del poble català. En aquest temps encara no hi havia una repressió organitzada i legalitzada de l'ús de la llengua.

El repartiment dels Països Catalans (1659, el Rosselló al Regne de França; 1713, Menorca a l'Imperi Britànic; 1707-1716, la resta al Regne de Castella) va produir canvis essencials. Amb la destrucció d'unes estructures estatals catalanes que ja tenien vuit segles i la subsegüent pèrdua d'independència, la llengua catalana (excepte a la Menorca britànica, 1713-1783) va ser expulsada gradualment per la força de la posició que havia assolit a tots els nivells mitjançant un ús llarg i continuat. Començava una nova era en la situació social de la llengua catalana.

Poc temps després que els territoris del Nord entre les muntanyes de les Corberes i de les Alberes (generalment, encara que incorrectament, coneguts com el Rosselló) esdevinguessin una província del Regne de França, hi van ser preses oficialment mesures discriminatòries contra l'ús del català. El francès esdevingué obligatori en l'educació (1661, 1672, 1682), en l'ús professional (1682), i, per l'«*edit du roi*» (Lluís XIV) del 2 d'abril de 1700, l'ús del català, que «*répugne et est en quelque façon contraire à Notre Autorité, à l'honneur de la Nation Française et même à l'inclination des Habitants desdits Païs*» va ser exclòs de «*toutes les Procédures et les Actes publics*». Des d'aleshores, l'aplicació contínua de mesures legals discriminatòries, especialment eficaces a l'escola des del temps de la revolució Francesa (1789), i, sobretot, des de la llei d'instrucció pública (1833) i de la d'ensenyança primària obligatòria (1882), ha estat complementada amb multes als pares i mestres, distribució de senyals humiliants als alumnes que parlaven català a l'escola, eslògans com «*Soyez propre et parlez français*», i d'altres de semblants. La Llei Deixonne (11 de gener de 1951) va ser el primer pas tolerant, encara que d'abast molt restringit, pres per un Govern francès en més de tres segles.

Pel contrari, la dominació britànica a Menorca va significar, de fet, únicament un canvi de dinastia; l'estructura política illenca va subsistir i el català va continuar essent utilitzat com a llengua oficial general de l'illa fins que va ser cedida a la monarquia borbònica espanyola el 1783.

Quant a la resta, el País Valencià va ser annexionat directament al Regne de Castella (1707), mentre que el Principat i les Illes Balears (excepte Menorca) eren posats (1716) sota el doble govern d'una «*Audiencia*» civil d'estil colonial i d'un Capità General. Els Reials Decrets establint la nova situació ordenaven que el castellà havia de ser emprat en les «*Audiencias*»: per primera vegada en la història el català era exclòs de l'administració al sud de la frontera hispano-francesa.

El nou estat borbònic espanyol, tant sota l'Antic Règim com sota el nou estat unitari que va nèixer de les Corts de Cadis (1812), va seguir la tradició nacional de l'aristocràcia castellana i la política discriminatòria del Regne de França. La pressió exògena en forma de decrets successius va imposar l'ús exclusiu del castellà a l'escola (1786), en la comptabilitat privada (1773), en els documents notariais (1862), en l'ensenyament de la religió (1902). Els decrets eren completats amb «instruccions secretes» (i això ja des de 1717) i amb l'ús d'eslògans i de signes humiliants (edicte del 22 de febrer de 1837). La pressió legal es va afluixar el 1931 sota la Segona República, en ser atorgada l'Autonomia al Principat: el català esdevingué la llengua oficial (juntament amb el castellà), i va ser utilitzat exclusivament en el Parlament Català, i gairebé exclusivament en l'administració, en l'educació a tots els nivells, i en els *mass media*. Les mesures legals prohibint l'ús públic del català van ser reimposades i ampliadades al final de la Guerra Civil (1936-39). L'objectiu d'erradicar el català era explícit en les paraules del nou Cap de l'Estat: «volem que (la Unitat Nacional) sigui absoluta, amb una sola llengua, el castellà...» (1938).

La dinàmica social endògena catalana, tanmateix, era massa forta. I ha proporcionat resultats sociolingüístics sorprenents: tot i ser una llengua dominada en termes sociolingüístics, mai no ha deixat de ser una llengua utilitzada en la literatura, en les activitats religioses, en l'ús quotidià. Des del segle XIX ha estat usada a tots els nivells científics —i la sociolingüística és un d'aquests camps— i esdevé una altra vegada llengua pública cada cop més. Potser hi ha un fet significatiu, entre molts d'altres, de la cohesió lingüística interna de la societat catalana: les normes de la llengua estàndard establertes per l'Institut d'Estudis Catalans (Barcelona, 1913) han estat adoptades de manera general a tot arreu dels Països Catalans, malgrat el fet que no hi havia cap organització política per a imposar-les (més aviat el contrari). Han estat acceptades a l'altra banda de la frontera hispano-francesa i al petit principat d'Andorra, en ple Pirineu, un Estat autònom des de l'Edat Mitjana, on el català ha estat, i és encara, la llengua oficial.

La situació actual del català és explicada de vegades com si fos el resultat d'un procés endogen, però vet ací els fets per a jutjar-los.

Jordi CARBONELL